

Monitor ISH (2008), X/2, 125-141

Pregledni znanstveni članek
----

prejeto: 7. 11. 2008, sprejeto: 15. 11. 2008
--

SIMONA RAKUŠA¹

Sporna gradnja džamije skozi informativne oddaje RTV Slovenija

Izveček: V članku obravnavamo poročanje RTV Slovenija o muslimanih in islamski skupnosti v Sloveniji s poudarkom na debatah o gradnji džamije v Ljubljani. Ugotavljamo, da je bilo poročanje RTV Slovenije korektno, vendar nič več kot to. Menimo, da bi morala kot javna televizija, ki ima poslanstvo ščititi pravice manjšin in si prizadevati za toleranco in dialog, narediti veliko več za odpravljanje predsodkov in nestrpnosti.

Ključne besede: manjšine, muslimani, nestrpnost, javna televizija, poročanje

UDK: 28-736: 316.774

The Controversial Jamia Project as Presented on the Slovene Television

Abstract: The article examines the Slovene television coverage of the Muslims and the Islamic community in Slovenia, focusing on the debates about building a Muslim religious centre in Ljubljana. Evaluating the reports as correct but no more than that, we claim that the Slovene television, as a state television with the mission to protect minority rights and stimulate tolerance and dialogue, should be much more active in dispelling the prejudices and intolerance.

Key words: minorities, Muslims, intolerance, public television, reporting

¹ Mag. Simona Rakuša je zaposlena na Dnevniku. E-naslov: simona.rakusa@dnevnik.si.

SIMONA RAKUŠA

UVOD

V članku bomo analizirali poročanje slovenske javne televizije – Televizije Slovenija, o muslimanih in islamski verski skupnosti v Sloveniji in o polemikah, ki so se predvsem od leta 2000 do 2005 razplamtele okoli gradnje islamskega verskega in kulturnega centra oziroma džamije v Ljubljani. Zanimalo nas bo, kako pogosto in na kakšen način je Televizija Slovenija poročala o islamski verski skupnosti, njenih dejavnostih in o prizadevanjih za gradnjo džamije in o polemikah, ki so se razvemale in se še vedno razvemajo okoli tega vprašanja. V osnovi to pomeni predvsem, ali je TVS o muslimanih poročala samo, kadar je izbruhnil problem, ali pa tudi ob različnih priložnostih, ko bi lahko gledalce podrobneje obveščala o življenju muslimanov in islamske verske skupnosti – torej ali je le obveščala o problemih ali pa je izpolnjevala tudi svojo izobraževalno in pojasnjevalno vlogo, s čimer bi “nevidno nevarnost” in “grožnjo” muslimanstva in islama lahko postopoma zmanjševala, potem pa muslimane med nami najprej naredila vidne in nato kot normalen, vsakdanji del družbe. Tako bi pripomogla k zmanjševanju napetosti in odpravljanju predsodkov, ki so praviloma posledica nevednosti in nepoznavanja dejstev. S pregledom prispevkov, objavljenih v dnevno-informativnih oddajah, bomo poskušali ugotoviti tudi, kako se je poročanje TVS o teh temah spreminjalo skozi čas.

Islamska verska skupnost si za gradnjo džamije prizadeva že vsaj 30 let, vendar so ta prizadevanja znova oživela s prihodom prejšnjega muftija Osmana Đogića v Slovenijo leta 2002. Pravno formalno gradnja takšnega objekta v Sloveniji ne bi smela biti problematična, saj država Slovenija tako z ustavo kot z zakoni zagotavlja enakopravnost in svobodo vseh veroizpovedi. Republika Slovenija je torej deklarirano sekularna država, ki formalno temelji na strogi ločitvi države in verskih skupnosti in zagotavlja enakopravnost vseh verskih skupnosti. Vero ustava omenja še v 14. členu, ki vsakomur zagotavlja spoštovanje njegovih človekovih pravic in temeljnih svoboščin, kar implicitno pomeni tudi pravico do gradnje verskih objektov, kar je natančneje določal že prejšnji Zakon o verskih skupnostih, sprejet 1976.

Izpovedovanje katerekoli vere je svobodno – tako v zasebnem kot v javnem življenju. Na deklarativni ravni torej Slovenija zagotavlja svobodo in enake pravice vsem verskim skupnostim in se v njihovo delovanje ne vmešava. Ustava vero, pravice verskih skupnosti in verujočih umešča v najširši okvir življenja in delovanja v slovenski državi. To pa je še posebej pomembno za javno RTV, ki je ena od

institucij, zadolženih za zagotavljanje načel enakopravnosti, nepristranskosti in resničnosti, kot je bilo zapisano v prejšnjem Zakonu o RTV, ki je med drugim urejal mesto in položaj vere, verskih skupnosti in verujočih na javni RTV:

“RTV Slovenija mora pri ustvarjanju in pripravljanju programov RTV Slovenija zlasti:

- spoštovati človekovo osebnost in dostojanstvo, načela nepristranskosti in resničnosti informacij, mnenjskega, svetovnonazorskega in verskega pluralizma ter politične neodvisnosti in avtonomnosti
- zagotavljati celovito in nepristransko obveščeno ter svobodno oblikovanje mnenj.”

Zanima nas, koliko to spoštovanje svetovnonazorskega in verskega pluralizma in celovito in nepristransko obveščeno, ki je zapisano tudi v novem zakonu, TV Slovenija dejansko spoštuje in upošteva v svojih informativnih oddajah.

KDO SO MUSLIMANI V SLOVENIJI

Preden se lotimo analize, je potrebno opredeliti, kdo sploh so muslimani, ki sestavljajo islamsko versko skupnost v Sloveniji. Kdo so torej ljudje, ki so jih – kot bomo videli – ko se je začela javna razprava o gradnji džamije, mnogi označili kot tuj in celo grozeč element v slovenski družbi.

Ustava Republike Slovenije, sprejeta 1991, priznava le dve narodni manjšini – italijansko in madžarsko, ki sta obravnavani kot avtohtoni manjšini. Pravice teh dveh manjšin določa zelo natančno (5. in 64. člen), z njimi se ukvarja tudi zakon o RTV. Tako jima ustava med drugim zagotavlja pravico do svobodne uporabe njihovih narodnih simbolov, do ustanavljanja organizacij, ohranjanja narodne identitete, vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku. V zakonu o RTV Slovenija je posebej opredeljena dolžnost javnega zavoda, da ustvarja poseben program za obe narodnosti. Slovenska ustava poseben status podeljuje tudi Romski skupnosti, vendar Romi niso obravnavani na enak način kot narodnosti manjšini. Njihove posebne pravice so zapisane v zakonu in niso tako obsežne.

Te tri skupnosti sestavljajo okoli 0,6 odstotka prebivalstva RS, kar je desetkrat manj, kot v Sloveniji živi ljudi, ki pripadajo narodom nekdanje Jugoslavije. V zadnjem popisu, opravljenem leta 2002, tako v Sloveniji živi 2,04 % Muslimanov/Bošnjakov, 1,81 % Hrvatov in 1,98 % Srbov. Vendar o narodnostnih manjšinah, ki jih sestavljajo prebivalci iz republik nekdanje Jugoslavije, ne govori noben

SIMONA RAKUŠA

zakon, kaj šele, da bi jih kjer koli omenjala ustava. Tudi Slovenija torej – podobno kot večina drugih evropskih držav, ni priznala vseh narodnostnih manjšin, ki živijo na njenih tleh, ampak je ob tem, ko je nekaterim podelila posebne privilegije, kakršne naj bi manjšine uživale v demokratičnih državah, druge načrtno ali nenačrtno spregledala in jih marginalizirala.²

Med muslimani v Sloveniji so večinoma Bošnjaki, Bošnjaki pa so že po definiciji muslimani, ugotavlja Vera Kržišnik-Bukić v študiji Inštituta za narodnostna vprašanja, ki jo je naročil Urad za narodnosti pri slovenski vladi. Študija je pomemben vir podatkov o tem, kdo so slovenski muslimani in kakšen je status islamske verske skupnosti in muslimanov v Sloveniji. Kržišnik-Bukićeva ugotavlja, da je južno-slovansko prebivalstvo islamske vere kot svojo domovinsko matično stoletja razumelo nekdanjo džematsko Bosno, zato je narodnostno ime Bošnjaki kar pravo. Po drugi svetovni vojni se je v BIH začela razvijati “nova etničnost” bosanstva. Opozori tudi na tri specifične momente, ki jih je potrebno posebej poudariti v luči aktualnega odnosa Slovencev so Bošnjakov:

“Najprej in najpomembnejše (vsi) Bošnjaki pripadajo civilizacijskemu krogu islama, ne glede na dejansko izpovedovanje ali neizpovedovanje vere, s čimer se razlikujejo od Slovencev, ki v veliki večini spadajo v krog krščanske civilizacije. To dejstvo je v razmerah zaostrovanja odnosov med krščanstvom in islamom v svetovnih razsežnostih v začetku 21. stoletja ena od temeljnih determinant odnosa tudi Slovencev do Bošnjakov v Sloveniji et vice versa. (1)

K omenjenemu nekako spada oziroma mu je delno soroden, hkrati pa povsem različen, še moment zgodovinskega spomina med Slovenci, ki pokriva t.i. turške vpade, ki so pomembno zaznamovali zgodovino Slovencev. Čeprav gre pri t.i. turških vpadih torej tudi nominalno za dejanja nekdanje osmansko-turške države, pa se je glede na najzahodnejši del tega imperija, ki ga je v kritičnih stoletjih med 15. in 17. tvoril bosanski vilajet, v slovenskem spominu ustalilo prepričanje o največjih grehah bosanskih Turkov, t.j. v večini islamskih Bosancev, bosanskih Slovanov. (2)

Tretji, zelo specifičen moment, se nanaša na razsežnost nedavne in še ne povsem obvladane begunske problematike, ki je bila posledica razkroja Jugoslavije oziroma agresije na BIH, od koder se je v letih 1992–1995 zlilo v Slovenijo na deset tisoče Muslimanov/Bošnjakov. Ta večletna družbena situacija je v marsičem vplivala

²Baumann, 1999, 31.

na odnos Slovencev do Bošnjakov, bodisi že sicer državljanov Slovenije, bodisi beguncev, ki bi se želeli integrirati v novo okolje. (3)³

Glede na ta dejstva Kržišnik-Bukićeva ugotavlja, da je med Slovenci močno prisotna emocionalno negativna naravnost do Bošnjakov. Mnenjski voditelji bošnjakov v Sloveniji poznajo splošno in stereotipsko ozadje, ki je vgrajeno v podobe dela Slovencev o Bošnjakih. Opozarja sicer, da gre pri zadevi, podobno kot pri drugih takih razmerjih, za izredno dinamičen pojav, saj so v procesu nenehnega spreminjanja tako podobe kot delež Slovencev, zato je posploševanje ocene odnosa Slovencev do Bošnjakov v Sloveniji nesprejemljivo. Vendar ugotavlja, da Bošnjaki ta odnos razumejo zlasti ali povsem kot splošno nenaklonjenost do Bošnjakov, kot nestrpnost, ki narašča.

Da v Sloveniji obstaja odpor do muslimanov in posledično do gradnje islamskega verskega in kulturnega centra, je ugotavljal tudi tedanji mufti islamske skupnosti v Sloveniji Osman Đogić, ki je povedal, da je to vedel že, ko je pred petimi leti prevzel to funkcijo, čeprav se mu je to na začetku zdelo čudno in je odpor večji, kot je pričakoval. Vedel je tudi, da bo njegova glavna naloga izgradnja islamskega kulturnega centra in vse, kar je simbolično in praktično povezano z njo in je bistvenega pomena za muslimane v Sloveniji. Odpor, na katerega je naletela islamska skupnost v svojih prizadevanjih, pa je delno pripisoval nepoznavanju kultur in ugotovil, da v Sloveniji obstaja nekakšen apriorno negativen odnos do islamske kulture, ki sicer ima zgodovinske razloge, ki pa temeljijo na mitih, kar je nenavadno za narod, ki sicer zelo intenzivno izraža element racionalnosti. Pri tem so pomembno vlogo odigrali nekateri nosilci javnih funkcij, ki so s svojimi izjavami podžigali nestrpnost, v politiki pa med opozicijo in vladajočo koalicijo ni bilo nobene razlike v stališčih. Del problema je videl tudi v muslimanih samih, ki so bili kot nosilci drugačne civilizacije večinoma v intelektualno inferiorni poziciji in niso mogli in še vedno ne morejo biti kulturni misionarji.

O sestavi islamske skupnosti v Sloveniji je Đogić povedal, da je v nasprotju z islamskimi skupnostmi v večini drugih evropskih držav, narodnostno zelo homogena. Največ muslimanov je sem prišlo za časa nekdanje SFRJ kot ekonomskih migrantov iz BIH in drugih republik nekdanje Jugoslavije in so večinoma

³ Klopčič, Komac, Kržišnik-Bukić, 2003, 248–249.

SIMONA RAKUŠA

Bošnjaki in Albanci. Muslimanov iz drugih, bolj oddaljenih pretežno muslimanskih držav Afrike in bližnjega vzhoda je le peščica.

PREDMET ANALIZE

Pri analizi smo se omejili na informativni program, ki ima največji domet med gledalci, znotraj njega pa na oddaje, predvajane v *prime time*,⁴ ki jih gleda največji odstotek ljudi, kar posledično pomeni, da so največji potencialni "opinion maker". Obravnavali smo dnevno-informativni oddaji TV Dnevnik (na sporedu vsak dan ob 19.00), Odmevi (na sporedu vsak delavnik ob 22.00), Tednik (na sporedu vsak četrtek ob 20.00), Pod žarometom (na sporedu vsak torek ob 20.00), Izzivi (na sporedu vsak ponedeljek ob 21.00) in Omizje (na sporedu vsako sredo ob 22.40). V analizi smo zajeli oddaje in prispevke, ki so bili objavljeni od začetka leta 1998, štiri leta preden je v Slovenijo prišel sedanji mufti, ki si je začel javno prizadevati za gradnjo islamskega kulturnega centra v Ljubljani, do konca leta 2004. Na to časovno obdobje smo se omejili zato, ker smo pri pregledu dokumentacije in arhivov ugotovili, da TVS pred tem o teh temah skorajda ni poročala.

Pregledali smo objave na teme: muslimanov in življenja in delovanja islamske skupnosti, polemik glede gradnje džamije, življenja in delovanja verskih skupnosti, vkolikor zadevajo tudi muslimane, nestrpnosti do muslimanov.

V šestih letih je TVS v svojih informativnih oddajah objavila 107 prispevkov na obravnavano temo, ki jih lahko razdelimo v tri skupine:

1. Prispevki, v katerih novinarji poročajo in pojasnjujejo, kaj je islam, kako živijo in verujejo muslimani in s tem morda pomagajo razbijati predsodke in premagovati nestrpnost, torej prispevki, ki so predvsem POJASNJEVALNI in IZOBRAŽEVALNI;
2. Prispevki, v katerih novinarji poročajo o zapletih pri GRADNJI DŽAMIJE in o S TEM POVEZANI NESTRPNOSTI;
3. Prispevki, ki zadevajo DELOVANJE VERSKIH SKUPNOSTI pri nas, kar zadeva tudi muslimane.

Če razporeditev prispevkov po skupinah prikažemo v razpredelnici, bi bilo število objav po letih za posamezna področja videti tako:

⁴ Kot "prime time" TVS označuje čas med 18. in 22. uro, ko televizijo gleda največ gledalcev

	POJASNJEVANJE IN IZOBRAŽEVANJE	GRADNJA DŽAMIJE IN NESTRPNOST	DELOVANJE VERSKIH SKUPNOSTI
1998	1	1	2
1999	-	2	2
2000	2	-	-
2001	7	-	2
2002	5	3	2
2003	6	17	3
2004	8	37	7

INTERPRETACIJA REZULTATOV

Lahko rečemo, da prva tri leta kakšnih posebnosti ali odstopanj ni, TVS se v prvih treh letih, ki jih zajamemo v analizi, z muslimani in drugimi verskimi skupnostmi na splošno ukvarja zelo malo – komaj omembe vredno. Leta 2001 naraste število prispevkov, razvrščenih v skupino pojasnjevalnih in izobraževalnih. Od tega so trije namenjeni pojasnjevanju džihada, življenja muslimanov drugod in stališčem slovenske islamske skupnosti do terorizma, kar je posledica večjega zanimanja za islam po napadu na ZDA 11. septembra 2001. V štirih prispevkih novinarji poročajo o muslimanskih verskih praznikih in praznovanju v Sloveniji.

Popolnoma drugačna je slika v drugi skupini, v katero smo razvrstili prispevke, v katerih novinarji poročajo o gradnji džamije, zapletih v zvezi s tem in izbruhi nestrpnosti med politiki in v javnosti. Če sta bila leta 2002 objavljena le dva prispevka na to temo, jih je bilo leta 2003 že 17 in leto kasneje 37. Tu velja dodati, da so k temu, da so pobude za gradnjo džamije prišle v javnost in se je o tem začelo razpravljati – v javnosti, na nivoju Mestne občine Ljubljana pa tudi na državni ravni – precej pripomogli mediji, s tem da so začeli obravnavati to problematiko. Tako je leta 2002 novinarka TVS pri pristojnih iskala odgovore, kdaj bomo v Ljubljani dobili džamijo in izkazalo se je, da država in mestna oblast to vprašanje prelagata druga na drugo. Leto kasneje, ko je županovanje prevzela Danica Simšič, je postalo jasno, da bo morala to vprašanje rešiti Mestna občina Ljubljana (v nadaljevanju MOL), ki je za to pristojna. Direktor vladnega Urada za verske skupnosti, ki je bil ustanovljen prav zato, da bi skrbel za enakopravnost verskih skupnosti pri nas, se je od tega vprašanja ogradil s pojasnilom, da to ni

SIMONA RAKUŠA

---

stvar države ampak občine. V začetku leta 2003 se je v razpravo javno vmešal še takratni ljubljanski nadškof in slovenski metropolit dr. Franc Rode, ki je izjavil, da džamija ni samo verski, ampak tudi politični prostor in s tem še stopnjeval gradnji nenaklonjeno javno mnenje in nestrpnost, ki jo je kot problem v prispevkih in pogovorih v informativnih oddajah obravnavala tudi TVS. Spremljala je tudi dogodke okoli vložitve pobude za razpis referendumu o gradnji džamije in potem leta 2004 številne razprave mestnega sveta o referendumu, pobude županje in islamske skupnosti Ustavnemu sodišču za presojo ustavnosti takšnega referendumu, pozive vladnih in nevladnih organizacij k strpnosti, strpna in nestrpna stališča politikov in političnih strank.

V tretji skupini, kamor smo razvrstili prispevke o verskih skupnostih, je slika podobna kot v prvi skupini. Zanimivo pa je to, da leta 1998 in 1999 v teh prispevkih (objavljeni so bili štirje) praviloma ne nastopa predstavnik islamske verske skupnosti, od leta 2001, ko je v Slovenijo za muftija prišel Osman Đogić, ki je začel delovati bolj javno in predstavljati islam in muslimane v Sloveniji tudi širši javnosti, pa je mnenje predstavnika te skupnosti (muftija ali kakšnega drugega predstavnika) – poleg nekaterih drugih – praviloma dobilo svoj prostor v vsakem prispevku.

SKLEPI

Po pregledu objavljenih prispevkov v informativnih oddajah TV Slovenija in njihovi razvrstitvi v tri smiselne skupine lahko ugotovimo naslednje:

1. TV Slovenija je v informativnem programu o muslimanih in islamski verski skupnosti v Sloveniji poročala zelo malo, skorajda nič, dokler niso izbruhnile polemike o gradnji džamije.
2. Drugačne dimenzije dobi poročanje o muslimanih, ko se začnejo polemike o gradnji džamije. Čeprav TVS, ko poroča o muslimanih, že od vsega začetka poudarja predvsem njihovo versko identiteto, se z intenziviranjem razprav o gradnji džamije to še stopnjuje. Muslimani postanejo enodimenzionalni ljudje, ki jih njihova vera popolnoma opredeljuje.⁵ V tem času v informativnih oddajah močno naraste število prispevkov, v katerih TVS obravnava zaplete glede gradnje in različne izjave in mnenja politikov, civilno-družbenih organizacij, verskih poglavarjev, strokovnjakov pa tudi posameznikov, ki se opre-

---

⁵ Baumann, 1999, 85, 103.

deljujejo do gradnje džamije in muslimanov kot "problema". A medtem, ko število prispevkov, ki se ukvarjajo s prizadevanji za gradnjo džamije, narašča, prispevkov, ki bi pojasnjevali, kdo vse so muslimani, kako živijo, da so to ljudje, ki so morda naši sosede, hodijo v isto trgovino po nakupih, vodijo otroke v isti vrtec, da jih velika večina ni nič drugačnih od nemuslimanov, praktično ni. TVS sicer o zapletih okoli pridobivanja dovoljenj in soglasij za gradnjo poroča korektno, vendar nič več kot to. Probleme, povezane z gradnjo islamskega centra, sicer nadgradi z razpravami o nestrpnosti, vendar potem v središče pozornosti praviloma postavlja nestrpne in ne tistih, ki so žrtve nestrpnosti, kar ni najboljša strategija za zmanjševanje nestrpnosti, kajti bolj kot razprave o tem, zakaj so ljudje nestrpni, bi k premagovanju nestrpnosti pripomoglo čim več relevantnih informacij o ljudeh, ki so žrtve te nestrpnosti.

Če zaključimo, bi torej lahko dejali, da TV Slovenija v informativnih oddajah nestrpnosti ni razpihovala, o islamski skupnosti in njenih prizadevanjih za Islamski verski in kulturni center je poročala korektno, vendar bi kot javna televizija, ki mora zastopati tudi interese manjšin, morala narediti še kakšen korak dlje. Namesto, da je tematiko praviloma obravnavala kot dnevno-politični problem, kot temo, ki razvne strasti in pritegne gledalce, bi jo morala bolj jasno in odločno predstaviti kot civilizacijski problem širših razsežnosti, kot problem ravni kulture in spoštovanja človekovih pravic. Morala bi se bolj jasno postaviti kot zaščitnica človekovih pravic in enakopravnosti, bolj jasno povedati, da za nestrpnost do verske manjšine v sodobni sekularni družbi, ki z ustavo zagotavlja svobodo veroizpovedi, ni prostora. Poleg tega bi morala TVS pripraviti več prispevkov, ki bi muslimane približali večinskemu prebivalstvu in pripomogli k temu, da jih bi večinsko prebivalstvo sprejelo kot normalne in mnogodimenzionalne ljudi, ki sicer molijo k svojemu bogu, vendar imajo prav tako kot vsi drugi ljudje svoje težave, veselja in strahove ter stališča in mnenja do vseh mogočih stvari, ki niso v ničemer povezane z vero.

VSEBINSKA ANALIZA IZBRANIH ODDAJ

Pri podrobnejšem pregledu vsebine pogovornih oddaj in nekaterih prispevkov v informativnih oddajah, smo se osredotočili na pojave nestrpnega in sovražnega govora. Razvrstili smo jih glede na temeljno sporočilo, ki ga nosijo oziroma, ki se ga da izluščiti iz novinarjevega poročanja, izjav in nastopov sogovornikov v studiu.

SIMONA RAKUŠA

1.) **Islam kot fenomen in muslimani kot v Sloveniji živeča religiozna skupnost**
TVS pred letom 1998 o muslimanih skorajda ni poročala. Zanimanje za to manjšino začne naraščati, ko se začne javna debata o gradnji džamije in kasneje tudi zaradi napada na ZDA 11. septembra 2001. Prispevek, "Muslimani v Sloveniji", objavljen 28. 12. 2002 v oddaji Svetovni izzivi, je nastal po napadu na ZDA. Ker je v svetu po tem dogodku po eni strani naraslo nezaupanje do muslimanov, po drugi pa tudi zanimanje zanje, je avtorico prispevka zanimalo, kako po tem dogodku živijo muslimani pri nas in s kakšnimi težavami se soočajo. V tem prispevku sogovornik opozori na uporabo pridevnika islamski v različnih besednih zvezah z zelo negativno konotacijo.

ELVIS PAŠIĆ (Predsednik islamske skupnosti na Jesenicah): "Tisto, kar nas najbolj moti je to, da mediji konstantno od tiskanih do televizijskih in tako naprej uporabljajo ta pridevnik islamski. Se pravi vedno slišimo o islamskih skrajnejših, islamskih teroristih, islamskih fundamentalistih."

Prispevek "Kdaj džamija v Ljubljani", objavljen v Tedniku, 23. 5. 2002 je nastal v času, ko se je začelo v javnosti že več govoriti o gradnji džamije in razpravljati o pravicah verskih skupnosti za svobodno izpovedovanje vere, ki jo določa ustava. Avtorica pri pristojnih išče odgovore na vprašanje, kdaj bodo muslimani končno dobili možnost zgraditi svoj verski in kulturni center. Za mnenja o tem, zakaj toliko ovir za gradnjo islamskega centra, je povprašan tudi varuh človekovih pravic, ki opozori na nestrpnost in dejansko nepripravljenost države in občine, da bi se problema zares lotili ...

MATJAŽ HANŽEK (Varuh človekovih pravic): "Vprašanje džamije je eno izmed vprašanj, ki se jih tako politika kot prebivalstvo Slovenije izogiba. To je vprašanje nestrpnosti do drugih. Džamijo bi vsekakor nujno potrebovali, saj približno 50 tisoč ljudi nima nobenega tako imenovanega verskega objekta."

Izjava takratne županje pokaže, da se odgovorni zadevi dejansko izogibajo.

VIKA POTOČNIK (Županja MOL): "Seveda smo v neki delikatni situaciji, ki se ji reče tudi volitve. Ne bi in osebno sama ocenjujem ne želim, da je to ena od predvolilnih tem. Ker veste, da takrat v tem času so razgrete in pogrete teme."

Tukaj naj omenimo še prispevka o dveh mladih ljudeh, ki sta se odločila prevzeti islamsko vero: "Kaj žene Slovence, da prevzemajo islam", 27. 6. 2002 in "Slovenke, ki

so postale muslimanke”, objavljena 27. 6. 2002 in 22. 4. 2004. Pojasnujeta, zakaj sta se posameznika – mlad moški in mlada ženska, odločila prestopiti v islam. Podoben prispevek bi lahko nastal tudi o kom, ki je prevzel kakšno drugo vero, avtor je islam najverjetneje izbral zato, ker so islam in muslimani iz že zgoraj navedenih razlogov v tem obdobju bili precej bolj zanimivi.

Poudariti velja, da je večini prispevkov in izjav skupno to, da muslimane obravnavajo kot najprej muslimane⁶ – izpostavljena je njihova verska identiteta, ki tako deluje, kot da prevlada nad vsemi drugimi značilnostmi, potezami in življenjskimi navadami posameznikov, pri tem pa je spregledano dejstvo, da je verska identiteta samo ena od identitet posameznika in da ljudje živimo in prakticiramo več različnih kultur – da torej vera posameznika nikoli popolnoma ne determinira.

2.) Nestrpnost in ksenofobija kot normalni/nesprejemljivi človeški reakciji

Prispevki in izjave, v katerih sogovorniki izražajo (ne)strpna stališča do gradnje džamije in muslimanov, so se začeli pojavljati, ko je debata o gradnji džamije postala javna, ko so o tem začeli razpravljati mestni svetniki in ko je začela svoja bolj ali manj nestrpna stališča o tem izražati tudi slovenska politika.

Povod za prispevka “*Damija ni cerkev*” in “*Nestrpnost RKC do gradnje džamije*”, objavljena v Odmevih 21.01.2003 in 22.01.2003, je bila je bila izjava tedanjega nadškofa in slovenskega metropolita dr. Franca Rodeta, ki je za POP TV-jevo informativno oddajo 24 ur izjavil: “*Džamija v islamskem pojmovanju je politični, kulturni, socialni in verski center. Vprašanje je zdaj, ali so slovenski politiki za to, da je na našem ozemlju neki center, ki je tudi politični in ki predstavlja neko drugo kulturo, neko drugo svetovno silo. To je odločitev, ki je v rokah politikov.*”

Nadškof je s to izjavo islam predstavil kot tradicijo, v kateri sta vera in politika, ki naj bi bili v moderni družbi konceptualno in tudi dejansko ločeni, neločljivo povezani,⁷ s tem pa je muslimane označil kot predmoderno in zato sodobni sekularni in demokratični družbi nevarno skupino. Izjava je v že tako razgreto nestrpno vzdušje v Sloveniji udarila kot bomba. Človek, ki se je predstavljal in so ga mnogi tudi razumeli kot eno od vrhovnih moralnih avtoritet v Sloveniji, poglavar institucije, ki uči o strpnosti in odpuščanju, je muslimanom –torej bratom ali

⁶ Baumann, 1999, 102.

⁷ Baumann, 1999, 22.

SIMONA RAKUŠA

vsaj bratrancem po veri, odrekel pravico, ki jo kristjani na Slovenskem uživajo že stoletja, in to z argumentom, da je džamija tudi politični center, torej center, kjer se bo kovala – morebiti tudi do Slovenije sovražna politika, ki bo slej ko prej začela ogrožati večinsko nemuslimansko prebivalstvo in državo kot tako.

Mufti Osman Đogić, ki je bil povabljen kot gost v studio, da odgovori na te izjave in namigovanja, je dejal:

OSMAN DJOGIĆ: *“Lahko rečem, da to stališče ni utemeljeno. Ni bistvene razlike med cerkvijo in džamijo.”*

Dan kasneje je TVS nadaljevala temo – tokrat s strokovnjakom, kar kaže na to, da se ji je tema zdela zelo pomembna. Dr. Srečo Dragoš je opozoril na ksenofobijo v Sloveniji in na to, da lahko za umirjanje teh pojavov največ storijo politiki in predstavniki verskih skupnosti.

Dr. SREČO DRAGOŠ: *“Ja, jaz mislim, da tisto, kar muslimani potrebujejo, in to bi rad izrecno poudaril, ne zaradi tega, ker gremo v Evropo, to nima zveze z Evropo. V Evropi je standard, da so državljani, imajo zadovoljene potrebe, pri nas je nekaj tisoč, nekaj deset tisoč ljudi, ki nimajo prostora za molitev. To je kršitev ustavne pravice, 7. člena, to je kršitev načela enakopravnosti verskih skupnosti in to je treba rešiti.”*

Da so za porast nestrpnosti odgovorni predvsem politiki, ki namesto, da bi nastopali strpno in pozivali k spoštovanju demokratičnih norm, kot to vsaj v veliki večini počnejo politiki v Evropi, sovražni govor in nestrpne odzive javnosti celo spodbujajo, je opozorila sogovornica v temi *“Nestrpnost na pohodu”*, objavljene v *Odmevih*, 6. 1. 2004.

Dr. MIRJANA ULE: *“Nekak, ne, pravzaprav vsaka sovražna ali pa nestrpna izjava v parlamentu, tudi politična izjava, medijska izjava je pravzaprav spremenila medijsko sliko. To kaže na to, da ljudje pravzaprav nimajo izdelanega svojega mnenja, njihova stališča niso trdna, zato tudi govorim o tem, da nismo v odnosih ksenofobičen narod. Smo pa dovzetni za take ideje, predvsem sovražne ideje.”*

V pogovorni oddaji *Omizje*, objavljeni 28. 1. 2004, z naslovom *»Nestrpnost do verujočih»*, smo bili prvič v kakšni od informativnih oddaj TVS priča čisto nedvoumnemu sovražnemu govoru enega od sogovornikov v oddaji, nekdanjega politika in profesorja na fakulteti krščanskega nazora.

Dr. Andrej Capuder je svojo razpravo začel s prikazom slovenske narodne identitete kot obrambne, kot branika slovenstva, ki se je le s solidarnostjo in homogenostjo ubranila sovražnega zunanjega sveta,⁸ zato ji ne gre zameriti nezaupljivosti do vsega tujega. Ta identiteta je predvsem kulturna – organizirana okoli vrednot, s katerimi naj bi se imaginarna skupnost pripadnikov tega naroda identificirala in so kulturne (jezik), verske (krščanstvo oziroma katolicizem) in ozemeljske (ozemlje, kjer “že stoletja” prebivajo Slovenci).

Dr. ANDREJ CAPUDER: “Slovenci smo bili vedno v svoji zgodovini soočeni s tujim elementom. Mi smo živeli v 1000 letnem sožitju z nemškim elementom... mislim, da smo se Slovenci tako, iščem izraz, navadili, ožulili, v tam jarmu s tujim elementom, da smo v nekem smislu bolj kozmopolitski kot drugi.”

Nadaljeval pa je tam, kjer je končal tedanji nadškof, dr. Franc Rode. O islamu je govoril kot o tradiciji, kjer sta država in cerkev neločljivo povezani in je zato nevaren sekularizirani slovenski državi, muslimane pa je označil kot globalni problem.⁹ *Dr. ANDREJ CAPUDER: “Kakšna je džamija? Ali je to cerkev ali to ni cerkev. Islam, islamisti, muslimani sami ogorčeno zavračajo primerjave džamije s cerkvijo. To nima nič opravka s krščansko cerkvijo. Skratka, to je, kot je rekel naš sogovornik musliman, to je versko-kulturni in pozabil je tudi reči, tudi politični center. To danes vemo. Vse države, ki jih imajo, opozarjajo na to v zahodni Evropi, dobivajo ti centri že policijsko zaščito iz takih ali drugačnih razlogov. Vemo, da so se iz džamij razširile, rojevale in širile vse islamske revolucije.*

3.) Muslimani kot simbol tujega in grozečega Slovincem, ki so “gospodarji v tej državi”

V tretjo skupino razporejene izjave so seveda zelo povezane s tistimi v drugi skupini, a se od njih nekoliko razlikujejo. Gre za nekakšno nadgradnjo nestrpnosti do muslimanov, iskanje argumentov in utemeljevanje muslimanom nenaklonjenih stališč. Oddaja *Pod Žarometom*, z naslovom “Minaret tudi v Ljubljani?”, objavljena 9. 3. 2004, je bila odziv na pobudo skupine mestnih svetnikov za razpis referendum o gradnji džamije. Pobudniki referendumu so pobudo argumentirali z trditvami, da je sporna lokacija, predvidena za gradnjo. Sanitarno-krajinski

⁸ Castells, 1997, 65.

⁹ Baumann, 1999, 70.

SIMONA RAKUŠA

argument¹⁰ je bil najpogosteje uporabljen argument pri tistih, ki so želeli prikriti, čemu dejansko nasprotujejo.

Pobudnik referendum, svetnik Mihael Jarc, je dokazoval, da so bili odnosi z muslimani vse do njihove zahteve po gradnji džamije vzorni. Odnosi so torej bili dobri dokler so bili muslimani "nevidni", dokler niso s svojimi zahtevami začeli "vznemirjati" večinskega prebivalstva.

MIHAEL JARC: "... nobenih sporov ni tukaj ne med muslimani in večinskim narodom, nobenih, dialog lepo teče dokler se pač niso odločili za to veliko gradnjo islamskega kulturnega centra."

Takoj za tem pa se je s trditvijo, da bi muslimanom namesto gradnje džamije morali omogočiti gradnjo več molilnic v paternalistični maniri¹¹ v smislu "mi vemo, kaj je dobro zanje in to je več molilnic in ne džamija, čeprav oni morda mislijo drugače" zavzel za getoizacijo muslimanov.

MIHAEL JARC: "Še bolj dostojno pa bi bilo, če bi muslimanom bilo omogočeno, da lahko slavijo svojega boga bližje tistim delom mesta, koder stanujejo, to se pravi v molilnicah, da se jim ne bi bilo treba prevažati tako daleč in bi lahko v bistvu zadostili tej, bi rekel, potrebi po izražanju verskih čustev pripadnosti islamskemu načinu življenja, tako da bi imeli torej te molilnice pri roki..."

Razprave o muslimanih kot "tujem elementu", ki so se začele v ljubljanskem Mestnem svetu med dogotrajnim sprejemanjem mestnega odloka, so se prenesle v širšo javnost, ko je MOL pripravila javno predstavitev mnenj. V prispevku "Mestni svet o džamiji" objavljenem v Odmevih 12.11.2003 tako lahko slišimo, da ima o tem, kakšen verski objekt bodo imeli muslimani, pravico odločati večina: *NEIMENOVANI: "Verska svoboda muslimanov pri nas v Sloveniji ni popolnoma nič ogrožena in to ni nič protiustavna, če se strinjamo, da imajo molilnice. To so verski objekti. Džamije so pa politični objekti, in zlasti politični, ki so namenjeni v prvi vrsti utrjevanju in širitvi islama."*

Z argumentom večine nastopi tudi pobudnik referendum v soočenju mnenj dveh mestnih svetnikov v Odmevih, 8. 12. 2003.

¹⁰ Dragoš, 2002, 48.

¹¹ Dragoš, 2002, 51.

MIHAEL JARC: “Slovenci smo večinski prebivalci te hiše, ki se ji reče Slovenija, določene omejitve ljudem, ki niso slovenske narodnosti, lahko postavimo, hkrati pa se spoštujejo ustavne in zakonodajne pravice muslimanov. Muslimani lahko svoja verska čustva izražajo tudi v molilnicah brez minareta, popolnoma isto, če kristjani želijo.”

Jarc muslimanom sicer priznava, da so “pretežno slovenski državljani” in s tem pritrjuje dejstvu, da se državljanstvo in narodnost ne prekrivata popolnoma,¹² vendar po njegovi interpretaciji državljanstvo ni dovolj, da bi lahko muslimani imeli enake pravice kot “pravi Slovenci” torej “kristjani”, zato Jarc v tej razpravi uporabi asimilacijski argument:¹³ manjšina se mora prilagoditi večini, se do neke mere asimilirati.

ZAKLJUČKI

TVS je, ko se je v javnosti začela razprava o gradnji islamskega kulturnega centra in o vseh s tem povezanih vprašanjih, o tem stalno poročala, korektno predstavljala različna mnenja in stališča in se lotevala tudi širših s tem povezanih vprašanj – nestrpnosti in spoštovanja človekovih pravic. O tem, ali je v takem primeru korektnost dovolj, ali pa bi morala javna televizija nastopiti bolj angažirano, morda na način BBC-ja, ki novinarjem ne prepoveduje le produciranja nestrpnosti in sovražnega govora, temveč je nezaželeno tudi reproduciranje, torej povzemanje takšnih izjav, bi se dalo še veliko razpravljati. Zagotovo imata novinar in medij odgovornost, da s takšnimi izjavami ravnata pazljivo in da jih ne reproducirata, če presodita, da ne bodo pripomogle h kvalitetnejši in bolj argumentirani razpravi o določeni temi, ampak bodo samo spodbujale nestrpne reakcije, če presodita, da jih je potrebno objaviti, pa jih lahko parafrazirata tako, da jim ne odzametata osnovnega sporočila in smisla.

Zelo pomembno je tudi vprašanje, kakšno vlogo je TV Slovenija odigrala kot javni medij, ki ima poleg nalog “spoštovati človekovo osebnost in dostojanstvo, načela nepristranskosti in resničnosti informacij” tudi nalogo, da spoštuje “mnenjski, svetovnonazorski in verski pluralizem” in, kar je še posebej pomembno “zadovoljevati interese posameznih skupin gledalcev in poslušalcev v Republiki Sloveniji in omogočati njihov dostop v programe”. TVS mora torej

¹² Castells, 1997, 51.

¹³ Dragoš, 2002, 48.

upoštevati tudi interese v ustavi nepriznanih manjšin in jim omogočati dostop v programe. Tukaj pa bi TVS lahko oziroma morala narediti veliko več.

V raziskavi smo pokazali, da je TVS v informativnih oddajah o muslimanih poročala večinoma le, ko je izbruhnil problem, in le redko zato, da bi jih predstavila širši javnosti, pa še takrat so bili v večini primerov predstavljeni le kot verniki, ljudje, ki jih popolnoma definira njihova veroizpoved. To je nevarno predvsem zato, ker lahko ob takem poročanju v javnosti hitro prevlada mnenje, da so muslimani v Sloveniji problematični, da so z njimi same težave. Ob tem pa v vseh teh letih (vsaj v informativnem programu) ni zagotovila fiksnega programskega prostora, oddaje ali dela oddaje, v katerem bi dali prostor čim širšemu krogu ljudi – ne samo politikom, znanstvenikom in drugim osebam, ki se pogosto pojavljajo v javnosti, ampak tudi “navadnim ljudem”, da bi spregovorili o različnih verskih, etničnih in drugih manjšinah pri nas, jih predstavljali javnosti in jih tako naredili opazne in s tem bolj poznane, domače, sprejemljivejše in manj “nevarne”. O manjšinah – takšnih in drugačnih – je poročala in še vedno poroča sporadično in stihijsko, praviloma takrat, kadar je posamezna manjšina postala tema debat in s tem tudi zlorab za cilje dnevne politike, ki takšne teme pogosto zlorablja za pridobivanje političnih točk, kar sproža nestrpne reakcije v javnosti. TV Slovenija ni uporabila potenciala za odpiranje in reševanje dilem in zmanjševanje napetosti, ki ga kot javna televizija gotovo ima, ampak je večinoma ostala na nivoju povzemanja tujih mnenj. Za nivo demokracije in tolerance v Sloveniji pomembnih tem, kar manjšinske teme zagotovo so, se ni lotevala sistematično, ampak je dovoljevala, da ji je tako frekvenco kot tudi ton razprav o različnih manjšinah – v našem primeru o islamski skupnosti v Sloveniji, narekovala dnevna politika s svojimi največkrat kratkoročnimi in ozko usmerjenimi cilji in interesi.

BIBLIOGRAFIJA IN VIRI

Arhiv in Dokumentacija TV Slovenija.

BAUMANN, G. (1999): *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic and Religious Identities*, Routledge, New York.

CASTELLS, M. (1997): *The Power of Identity.*, Blackwell, Oxford.

DRAGOŠ, S. (2003): »Islamofobija na Slovenskem»; v: Trplan, T., Kuhar, R., ur., *Poročilo za spremljanje nestrpnosti 2003*, Mirovni inštitut, Ljubljana.

SPORNA GRADNJA DŽAMIJE SKOZI INFORMATIVNE ODDAJE RTV SLOVENIJA

KLOPČIČ, V., KOMAC, M., KRŽIŠNIK-BUKIĆ, V. (2003): *Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji – ABČHMS v RS – Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji*, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.

Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija. RTV Slovenija, Ljubljana, 2000.

Zakon o Radioteleviziji Slovenija, Ljubljana, 29. marca 1994. Na www.dz-rs.si.

Ustava Republike Slovenije. Na www.us-rs.si.

